

Media: ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ **Page:** 65,67 **Published at:** 29-01-2023
Author: **Surface:** 1169.17 cm² **Circulation:** 32170
Subjects:

3

**Η σωτηρία από τους Nazi,
η μνήμη και η ταυτότητα στην
αυτοβιογραφία του Αντώνη Μόλχο**

Ο ιστορικός **Αντώνης Μόλχο** ανασυνθέτει την ιστορία της σωτηρίας της οικογένειάς του στην Κατοχή σε ένα **αυτοβιογραφικό έργο-στοχασμό** πάνω στη **μνήμη**, στον **εαυτό**, στη **σκιά** του **Ολοκαυτώματος**

Ενα εβραιοπούλο της Σαλονίκης

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

Ποκνώνουν τα τελευταία χρόνια τα δείγματα αφηγήσεων όπου ιστορικοί, ανθρωπολόγοι, φιλόλογοι στρέφουν τη ματιά της επισημής τους στον εαυτό ή στην οικογένειά τους παράγοντας έργα στα οποία το ατομικό στοιχείο αποβαίνει δείκτης συλλογικών πεπρωμένων. Πρόσφατες προβεβλημένες περιπτώσεις είναι εκείνες των **Μαρκ Μαζάουερ** (*Όσα δεν είπες*, εκδ. Άγρα, 2017) και **Ντάνιελ Μέντελσον** (*Χαμένοι*, εκδ. Πατάκη, 2021), ενδεικτικές των λεγόμενων «διαγενεακών αφηγημάτων». Συγγενής με αυτές τις προσεγγίσεις, *Η Κοινότητα του Καλού* (εκδ. Πατάκη) του 84χρονου ιστορικού **Αντώνη Μόλχο**, επί δεκαετίες καθηγητή Ευρωπαϊκής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Μπράουν και στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο της Φλωρεντίας, είναι ένα αυτοβιογραφικό κείμενο με πολλαπλές διαστάσεις και νήματα. Καλύπτει μόλις δύο χρόνια από τη ζωή του, το διάστημα 1943-1945, όταν από την ηλικία των τεσσάρων ως εκείνη των έξι επών κρυβόταν μαζί με τη μητέρα του στην Αθήνα από τους ναζί, επεκτείνεται όμως τόσο στο προπολεμικό παρελθόν όσο και στο μεταπολεμικό μέλλον καταγράφοντας τις τύχες των πρωταγωνιστών του στον 20ό αιώνα. Αποτελεί ανασύνθεση ύστερων οικογενειακών αφηγήσεων, περιλαμβάνει ωστόσο και τις πρώτες ενθυμήσεις του συγγραφέα από μια σκληρή εποχή που άφησε έντονα αποτυπώματα στο μυαλό ενός παιδιού. Συνιστά διάλογο μεταξύ του σημερινού ηλικιωμένου και του νεότερου του εαυτού του, αλλά και διερεύνηση των ζητημάτων της μνήμης και των ορίων της ταυτότητας. Όλα αυτά τελούν υπό τη σκιά του Ολοκαυτώματος, η οποία πλανάται βαριά ως «γεγονός και μνήμη απροσμέτρητων διαστάσεων» πάνω από τους επιζώντες.

Οικογενειακή οδύσσεια

Πυρήνας του βιβλίου είναι η περίοδος από τον Μάρτιο του 1943 ως τον Μάιο του 1945, όταν ο **Σαούλ Μόλχο** και η σύζυγός του **Λιλή Αλκαλάι** αποφασίζουν να φύγουν από τη Θεσσαλονίκη και να κρυφτούν στην Αθήνα. Εκκαταλείποντας χωρίς τη γενέθλια πόλη τη στιγμή ακριβώς που ξεκινά ο εκτοπισμός της εβραϊκής κοινότητας στα στρατόπεδα θανάτου, το

Ο Αντώνης Μόλχο με τη μητέρα του, Λιλή, και την αδελφή του, Μαρσέλλα, το φθινόπωρο του 1946

σης, επισημαίνει, συχνά δεν οφείλεται σε ηρωισμό ή υπαγωγή σε μια ισχυρή ηθική προσταγή, είναι θέμα αξιοπρέπειας. Ωστόσο, συμπληρώνει, σταθμίζοντας τον κίνδυνο για τον εαυτό ή τους οικείους τους, ακόμη και έντιμο άνθρωποι θα διατάσσον να εμπλακούν. Παραδείγματα ανιδιοτελούς βοήθειας είναι ο άγνωστος άνδρας που επιστρέφει τον μικρό Αντώνη στη μητέρα του όταν εκείνη αναγκάζεται να τον εγκαταλείψει το καλοκαίρι του 1944 στο τραμ για να αποφύγει τον έλεγχο από αστυνομικούς με πολιτικά ή εκείνος που σε μια ανταλλαγή πυρών στα Δεκεμβριανά σπεύδει να ανοίξει την πόρτα του σπιτιού του στην εκτεθειμένη μητέρα και στον γιο της. Επίσης τα ίδια πρόσωπα συμπεριφέρονται και με τους δύο τρόπους: οι Φιξ αλλά και μια άλλη οικογένεια που βοηθά τη Λιλή Μόλχο εκτιμών κάποια στιγμή ότι το ρίσκο τους υπερβαίνει και της προτείνουν εναλλακτικές διευθετήσεις που δεν θα περιλαμβάνουν συγκατοίκηση μαζί τους. Παρ' όλα αυτά, ήρωες υπάρχουν και εδώ: η **Ελένη Καπάρ**, η «Αδελφή Ελένη», ηγουμένη της Μονής της Παμμακαρίστου που κρύβει το παιδί τους πρώτους μήνες στην Αθήνα, η χήρα **Φανή Κάλκου** που φιλοξενεί στο σπίτι της τη Λιλή και τον μικρό Τώνη.

Τραύμα και νοσταλγία

Το παρελθόν αυτό, τραυματικό σε πολλά σημεία του, νοσταλγικό σε άλλα, ο Αντώνης Μόλχο το ανασυγκροτεί με την ενδελεχή χρήση της ιστορικής μεθοδολογίας. Οι προφορικές πηγές γονέων και συγγενών συμπληρώνονται με τις δικές του απομνημονεύματα, τις συγκεκριμένες επεισοδίων, την προσφυγή στα φωτογραφικά τεκμήρια της οικογένειας, σε έγγραφα και κρατικά αρχεία. Εύστοχα παρομοιάζει ο ίδιος την εργασία του με εκείνη του ταπητογράφου: «προσπάθησα να υφάνω τις μνήμες μου σε ένα ενιαίο υφαντό». Η «όφραση» αυτή είναι το έργο του ιστορικού, η διαδικασία της μετατροπής της μνήμης σε Ιστορία – της ανασύστασης των συμβάντων μέσα από τα ίχνη και τα θραύσματά τους.

Ζευγάρι αναγκάζεται να διασχίσει πεζή την απόσταση από την Κατερίνη ως τη Λάρισα, η Λιλή κινδυνεύει να συλληφθεί στο τρένο προς την Αθήνα και σώζεται όταν έπειτα από έκκλησή της στον μηχανοδηγό εκείνος της υποδεικνύει να κρατηθεί στο μαρσιπέ έξω από την καμπίνα του έως ότου ολοκληρωθεί ο έλεγχος, ο Σαούλ διαφεύγει τελικά στο βουνό και εντάσσεται στον ΕΛΑΣ. Με μυθιστορηματικό τρόπο φυγαδεύεται και ο τετράχρονος Αντώνης κρυμμένος στον άδειο λέβητα ενός άλλου τρένου. Στην Αθήνα το παιδί θα μείνει για ένα διάστημα στην καθολική Μονή Παμμακαρίστου, ενώ η μητέρα του εργάζεται αρχικά ως βοηθός μαγειρίσσια της οικογένειας ζυθοποιών Φιξ, έπειτα στα γραφεία του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού. Σε καθεστώς ημιπαρνομίας, υπό το κράτος του φόβου και του διαρκούς κινδύνου του εντοπισμού, θα ζήσουν ως την Απελευθέρωση. Με την επιστροφή του πατέρα θα συντελεστεί αργότερα και η επάνοδος σε μια Θεσσαλονίκη πολύ διαφορετική από την προπολεμική, όπου «οι Εβραίοι που είχαν επιζήσει γίνονταν συχνά δεκτοί σαν να ήταν εκείνοι οι ανεπιθύμητοι εισβολείς». Αντιμετωπίζοντας τις επιπτώσεις του Ολοκαυτώματος (όλη η οικογένεια της Λιλής έχει δολοφονηθεί στα ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου), τα δυσχερέστερα εργασιακά δεδομένα και την ελπίδα για μια καλύτερη

ζωή, η οικογένεια μεταναστεύει στις ΗΠΑ το 1956. Η τόλη της ελπίδας είναι αυτή που διαπνέει τελικά όλη την αφήγηση, από τον χαμένο κόσμο της σφαραγιστικής Θεσσαλονίκης και του νικηφόρου αγώνα των γονέων του Αντώνη Μόλχο για ζωή ως τη «σφαραγιστική, σαλονικιώτικη και ελληνική ρίζα» που χαρακτηρίζει τη γεννημένη στην Αμερική κόρη του. Παραφράζοντας τη **Χάνα Αρεντ**, ο Αντώνης Μόλχο αποπειράται να ορίσει την «κοινότητα του καλού». Η επιλογή στά-

Οι σχέσεις μεταξύ Εβραίων και χριστιανών

Πλεγμένη με την κατοχική περιπέτεια της οικογένειας είναι η σκιαγράφηση από τον Αντώνη Μόλχο (φωτογραφία) των σχέσεων μεταξύ εβραϊκής και χριστιανικής κοινότητας της Θεσσαλονίκης και το ερώτημα για την αίσθηση του ανήκειν. Με τη ναζιστική «αριοποίηση» οι εβραϊκές περιουσίες διασπαθίζονται και οι επιζώντες περιβάλλονται από ένα πέπλο σιωπής μετά το 1945. Στην απομυμνωμένη από το προπολεμικό παρελθόν της πόλη οι διαχωριστικές γραμμές των ταυτοτήτων είναι διακριτές, παραμένουν ωστόσο διαπερατές. Ο μικρός Τώνης μένει εμπρόσθιος όταν ακούει το σφοδρά αντιεβραϊκό κήρυγμα του μερέα στη λειτουργία της Κυριακής του Πάσχα στην οποία τον έχει προσκαλέσει ένας ορθόδοξος παιδικός του φίλος, ταυτόχρονα όμως παραμένει μέλος μιας μεικτής παιδικής «τοσκαλοπαρέας», ενώ το όνομά του, απότοκο της βαθιάς φιλίας του εκ μητρός παππού του, Νισίμ, με τον γιατρό του, Αντώνη Βαϊνανίδη, δηλώνει την πλαστικότητα των ορίων.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΟΛΧΟ
Η Κοινότητα του Καλού.
Ενα εβραιοπούλο
στην Ελλάδα της Κατοχής
Πρόλογος Katherine E. Fleming.
Εκδόσεις Πατάκη, 2022,
σελ. 328,
τιμή 15,50 ευρώ